

Risba: arhiv NMS

Raziskave železne dobe v Sloveniji

Predmete iz daljne preteklosti so ljudje že od nekdaj obravnavali kot dragocene zaklade. Tudi železnodobne najdbe so imele tak sloves, zato so v 19. stoletju pogosto postale plen tako domačinov, ki so poskušali zaslužiti s prodajo najdenih predmetov, kakor tudi poklicnih kopačev starin ter drugih ljubiteljev in zbiralcev. Zaradi zaslužka je bilo prekopanih veliko starejšezelznodobnih **zemljenih gomil** na Dolenjskem. V gomilah so bili grobovi z bogatimi grobnimi pridatki. Gomile so bile tudi do deset metrov visoko nasute in že na daleč dobro vidne. Kar nekaj jih je prekopal Jernej Pečnik in najdbe prodal. Nekateri predmeti so bili odkriti povsem naključno, na primer med poljedelskimi in gozdarskimi deli. Tako so bile v okolici graščine Negova najdene znamenite čelade. Šestindvajset negovskih čelad je leta 1811 na svojem posestvu pri krčenju gozda našel negovski podložnik Jurij Slaček. Danes v Sloveniji hranimo le eno čelado iz Negove, in sicer v Narodnem muzeju Slovenije. Večina jih je v muzejih v Gradcu in na Dunaju.

Konec 19. in v začetku 20. stoletja so za muzeje v Ljubljani, Trstu, Gradcu in na Dunaju izkopavali priučeni izkopavalci. Takšni **starinokopi** so bili na primer Jernej Pečnik, Ignac Kušljan in Albin Hrast. V tistem času nestrokovno izkopavanje najdb in raziskovanje arheoloških najdišč še ni bilo z zakonom prepovedano, kot to velja danes. Muzeji so skušali napolniti svoje vitrine s kar najlepšimi arheološkimi predmeti in so tekmovali, kateri med njimi bo pridobil imenitnejše najdbe. Konec 19. stoletja so zaradi takšnega tekmovanja med Naravoslovnim muzejem na Dunaju in Deželnim muzejem v Ljubljani (danes Narodni muzej Slovenije) na Dolenjskem potekala številna intenzivna arheološka izkopavanja. Več najdb z današnjega slovenskega območja je na žalost pridobil večji in bogatejši muzej iz prestolnice avstro-ogrske monarhije, kamor je spadala tudi današnja Slovenija. Na Primorskem so delovali italijanski raziskovalci,

najdbe pa so shranjene v muzeju v Trstu.

Posebno mesto med izkopavalci na območju današnje Slovenije ima vojvodinja Mecklenburška. Ljubezen do starin je vojvodinjo leta 1905 privabila na prvo izkopavanje, na Dolenjsko. Tam je na primer kopala na Magdalenski gori in v Stični. Ker pa izkopavanja niso bila poceni, je iskala nekoga, ki bi jih financiral. Da bi navdušila nemškega cesarja, mu je kot darilo poslala oklep, čelado, bodalo in več posod. Cesar je bil nad darilom navdušen, zato je vojvodinji poklonil denar, in ji tako omogočil nadaljnja izkopavanja. Vojvodinja je pri tem upoštevala najnovejša dognanja o izkopavanju najdišč, njen sluga pa je v dnevnik beležil vse, kar so ugotovili med izkopavanji. Njeno delo je prekinila prva svetovna vojna, a ji je v desetih letih uspelo ustvariti zbirko starin, ki še danes velja za eno najpomembnejših v tem delu Evrope. Dragoceni predmeti z njenih izkopavanj so zaradi obdarovanja nemškega cesarja in zaradi prodaje po njeni smrti končali v muzejih v Nemčiji, Veliki Britaniji in v Združenih državah Amerike, le malo pa jih je ostalo pri nas.

Šele po drugi svetovni vojni smo ob velikih in sistematičnih arheoloških izkopavanjih pridobili bolj poglobljeno znanje o železni dobi in njenih ljudeh. Arheolog Stane Gabrovec je z izkopavanjem na najdišču Cvinger pri Stični pridobil veliko informacij o gradiščih, železnodobnih naselbinah. Zelo pomembna pa so tudi njegova izkopavanja grobišč. Izkop zelo velike gomile pri Stični, v kateri je bilo kar 183 grobov, razporejenih v krogu, je razkril, da so bile gomile na Dolenjskem uporabljene kot družinsko-rodovne grobnice in so jih uporabljali celo več stoletij.

Med najpomembnejšimi železnodobnimi najdišči so naselja na Mostu na Soči, Ormožu in Stični. Tam opravljena izkopavanja so razkrila pomembne in zanimive informacije. Naselbine so bile večinoma obdane z obzidji, ki so bila široka tudi po več metrov, na zunanji strani zgrajena iz velikih

kamnov, znotraj pa zapolnjena z manjšimi. Železnodobni prebivalci so za obzidji postavljali hiše, te pa so bile z enim vogalom obrnjene proti severni, vetrni strani. Ko se je katera izmed hiš podrla, na primer zaradi požara, so zgradili novo na njenih temeljih. Hiše so bile grajene na kamnitih temeljih brez malte, saj te še niso poznali, stene pa so izdelali iz plohov ali brun. Hiše so ometali z ilovico in ponekod notranje zidove bogato okrasili. Iz ilovice so bila tudi tla, redkeje so bila tlakovana s kamni ali izdelana iz lesenih desk.

Kako ugotovimo, da nek predmet spada v določeno obdobje, na primer v železno dobo? Za datiranje – določanje starosti predmeta, uporabljamo različne načine. Že dolgo je uveljavljena primerjalno-**tipološka** metoda, s katero med seboj primerjamo predmete istega tipa. Na primer meče ali čelade ali zaponke. Predmeti se skozi čas spreminjajo in s primerjanjem podobnosti oziroma razlik med njimi lahko ugotovljamo, kateri predmeti so starejši in kateri mlajši. Novejši sta **radiokarbonska** in **dendrokronološka** metoda. Z radiokarbonskim datiranjem ugotovljamo starost predmetov organskega izvora, na primer kosti, tkanin, lesa, in sicer do 35.000 let v preteklost. Dendrokronološko metodo pa lahko uporabimo samo za določanje starosti lesenih objektov, in sicer s štetjem ohranjenih **branik** na kosu lesa.

Analiza kostnih ostankov, semen in ostankov peloda nam danes pomaga ugotovljati, kakšen je bil način življenja v železni dobi, hkrati pa nam pomaga pri poznavanju takratnih podnebnih razmer. Zrna in semena na arheoloških najdiščih najpogosteje najdemo v **zoglenelem** stanju, kot posledico požara. Zanimivo je, da hitrejši kot je bil požar, bolje se ohranijo. O prehrani ljudi in živali ter posledično tudi o rastlinstvu lahko sklepamo tudi iz ostankov prebavljene hrane, te pa najdemo na gnojiščih, smetiščih, greznicah, kloakah, kanalizacijah in podobnih prostorih. V železni dobi so pridelovali zelje, repo, kolerabo, grah in bob, od žit pa predvsem pšenico, pa tudi ječmen, oves, proso in rž. Analiza kostnih ostankov nam pove na primer, da so se v času železne dobe prehranjevali predvsem z domačimi živalmi, manj z divjadjo, čeprav je bil v železni dobi lov priljubljen. Najpogosteje so lovili jelenjad, divje svinje in srnjad, zelo redko pa **ture**, medvede, kozoroge in zajce. Lisice in volkove so verjetno lovili zaradi kože. Železnodobna domača žival poleg goveda, drobnice, prašičev in psa je bil tudi konj. Konje majhne rasti lokalnega izvora so uporabljali za delo, večje pa za ježo. V gomilah so arheologi našli le ostanke slednjih, ti konji pa so bili uvoženi z vzhoda in zelo dragoceni. S pridobivanjem podatkov iz ostankov semen in peloda se ukvarja **paleobotanika**, z analizo kosti pa **osteologija**.

Danes nam pri raziskovanju arheoloških najdišč pomaga tudi sodobna tehnologija. Arheologi na primer uporabljajo aparate za prostorsko umeščanje, s katerimi lahko računalniško zabeležijo, kje točno na najdišču je bil odkrit

predmet, lahko pa označijo tudi več točk s tlorisa in ostanke hišnih zidov, višino, širino in dolžino obzidja ... Rezultat takšnega merjenja je lahko zelo dober zemljevid, na katerem so prikazana najdišča do vseh podrobnosti, ki so drugače skrite oziroma si jih težko predstavljamo. Aparati točke, ki smo jih označili, povežejo med seboj in »narišejo« ostanke. Arheologi imajo na koncu pred seboj risbo celotnega območja, ki so ga raziskali. Za prepoznavanje najdišč arheologi uporabljajo tudi letala, saj je z višine včasih kakšna sled bolj vidna, kot na terenu, še posebno ostanke naselbin, ki se mnogokrat nahajajo pod površjem. Da so na primer pod koreninami pšenice skriti zidovi, iz zraka razkrijejo pasovi drugačne barve, pogosto pa na ta način lahko odkrijemo celo tlorise stavb.

SLOVARČEK:

ZEMLJENA GOMILA: označba grobov; na grobove je nasuta zemlja v premeru od nekaj metrov pa do 50 in več metrov; gomila lahko prekriva enega ali več grobov.

STARINOKOP: kdor izkopava predmete iz starejših obdobj, tudi zastarelo poimenovanje za arheologe.

TIPOLOGIJA: ureditev, uvrstitev v tipe.

RADIOKARBONSKA METODA: metoda za ugotavljanje starosti organskih ostankov, ki temelji na merjenju količine radioaktivnega ogljika C14 v ostankih.

DENDROKRONOLOŠKA METODA: metoda za ugotavljanje starosti lesa na podlagi razlike v debelini branik.

BRANIKA: enoletni debelinski prirastek lesa; letnica.

ZOGLENETI: spremeniti v oglje.

TUR: izumrlo divje govedo.

PALEOBOTANIKA: skupno ime za obsežno raziskovalno področje, ki združuje več različnih ved, vsem pa je skupno preučevanje fosilnih rastlinskih ostankov.

OSTEOLOGIJA: veda o kosteh; področje anatomije, ki proučuje okostja sesalcev in drugih vretenčarjev.

Viri:

Andrič, M., 2004. *Paleookolje v Sloveniji in severnem delu hrvaške Istre v pozni prazgodovini*. Arheološki vestnik 55. 509–525.

Dular, J., 2009. *Kako je nastala in zakaj je odšla na tuje mecklenburška zbirka*. Argo 52/1–2, 30–47.

Dular, J., Božič D., 1999. *Železna doba*. Zakladi tisočletij. 98–183.

Guštin, M., 2011. *Gradišča, odsevi prazgodovinske poselitve*. Arhitektura, raziskave.

Istenič, J., et al., 2006. *Stopinje v preteklost*. Zakladi iz arheoloških zbirk Narodnega muzeja Slovenije.

www.en.wikipedia.org

www.gor-radgona.si

<http://kultura.novomesto.si/si/revija-rast>

